

A katolikus autonómia megvalósításának problémái Magyarországon a 19. század közepétől a 20. század fordulójáig cím

Zárójelentés

Szakmai beszámoló

Azonosító: 46956

A kutatás időtartama: 2004. április 1. -2006. december 31.

A kutatási témában elvégzett munka és az eredmények rövid ismertetése:

A részletes éves bontásban benyújtott kutatási program értelmében a pályázati időszakra vonatkozó kutatásokat elvégeztem és megtörtént a publikálható formába való kimunkálás is. Az alábbiakban ezt kívánom alátámasztani.

A kutatási program az alábbiakban foglalható össze:

Első év: A megkezdett anyaggyűjtés folytatása: Munkánkhoz mindenek előtt át kellett tekintettük az országgyűlések, illetve az autonómia előkészítő tárgyalások, illetve autonómia kongresszusok témánkra vonatkozó anyagait. Ezzel egyidejűleg történt a kutatás levéltári megalapozása. Ehhez elsődlegesen az Országos Levéltárban és a korban meghatározó egyházi személyiségek hivatali helyein kell kutatásokat folytatni. Ilyenek lehetnek az Esztergomi Prímási, a Kalocsai Érseki, a Gyulafehérvári Érseki a Pécsi és a Székesfehérvári és a Püspöki Levéltárak, illetve a Kolozsvári Állami Levéltár, mivel itt volt a korszakban az Erdélyi Katolikus Státus adminisztratív központja. A határon túli levéltárak anyagait, mivel azok vonatkozó állagai kevésbé voltak rendezve, alig tudtuk bevonni munkánkba.

Hozzá kell tennünk, hogy a korabeli röpiratok valamint a sajtó - főként a Religió, a Magyar Sion, a Katholikus Szemle, a Magyar Állam és az Autonómia című lapok - vonatkozó részei nagyrészt jól feldolgozottak, ezért munkánk során ezeket használtuk elsődlegesen.

Bevezetés

I. 1. A világegyház helyzete a XIX. század második felében

- a. A világegyház viszonya a korszak két kiemelkedő eszmeáramlatához: a liberalizmushoz és a nacionalizmushoz (a Quanta cura és a Syllabus és azok magyarországi hatása)
- b. A kor legfontosabb teológiai irányzatainak (ultramontanizmus, gallikanizmus és a katolikus liberalizmus)

I.2. Az autonómia-mozgalom 1848/49-es szakasza és újra indulásának háttere

- a. Az 1848/49-es autonómia-törekvések Erdélyben és Magyarországon
- b. A kiegyezés egyházpolitikai következményei
- c. Eötvös József és Deák Ferenc egyházpolitikai nézetei

I. 3. Az autonómia-mozgalom e szakaszának irányzatai

- a. Eötvös József kezdeményezése, párhuzamok az erdélyi törekvésekkel. A püspöki kar válasza
- b. A legfontosabb röpiratok és újság cikkek
- c. A püspöki kar elképzelése
- d. A liberális katolikusok elképzelései
- e. A radikálisok

Második év:

I. 4. Az első magyarországi (1867-71) és az első erdélyi (1868-73) autonómia-kongresszus történései

- a. Az előkészítő tanácskozások
- b. A kongresszusok menete
- c. A kiemelkedő személyiségek működése (Haynald Lajos, Hatala Péter, Horanszky Nándor, Perczel Miklós, illetve Jósika Lajos)
- f. A Vatikán és az autonómia: az I. Vatikáni zsinat hatása
- g. A magyarországi autonómia létrehozásának kudarca 1871-re
- h. Az erdélyi autonómia-szervezet létrejötte 1873-ban

II. Az autonómia-mozgalom e korszakának mérlege

II.1. Az autonómia törekvések utóélete

II.2. A katolikus autonómia probléma történeti értékelése

HARMADIK ÉV

III.1. Az autonómia törekvések újbóli megjelenése az egyházpolitikai viták idején

- a. A Világegyház helyzete az I. Vatikáni zsinatot követően
- b. A dualista rendszer egyházpolitikája a korszakban: az egyházpolitikai harc
- c. Az autonómia törekvések holtpontra jutása: interpellációk, válaszok az országgyűlésben

III.2. A második autonómia kongresszus menete

- a. A legfontosabb irányzatok a II. kongresszus előtt
- b. A kongresszus vitái
- c. A mozgalom megfeneklése: a kongresszus és a kormány ellentéte
- d. A magyarországi egyházpolitikai viták hatás az erdélyi katolikus-autonómia működésére

A fentiekre vonatkozó már megjelent, illetve kiadás alatt lévő publikációk a következők:

Idegen nyelven

“Regarding the organization and administration of the affairs of our Church we want freedom, equal rights and independence” The views of Lajos Kossuth, József Eötvös and Ferenc Deák on catholic autonomy in: Bela Vardy Festschrift /Ed. Richard Mulcahy-János Angi – Tibor Glant/ Pittsburg University Press, Titusville USA in Press 2007.

Kötet szerkesztőként:

Deák Ferenc és a polgári átalakulás Magyarországon /Tanulmány kötet/ (Balogh Elemérrel közösen) A Polay Elemér Alapítvány Könyvtára 1. Szeged, 2004. 251.p

Kötetben:

1. **Kossuth Lajos és a katolikus felső klérus autonómia-igénye** Kossuth Lajos és az egyházak_(Szerkesztette: Kertész Botond) Luther Kiadó Budapest, 2004. 62-69.o.
2. **Vita az esztergomi és a kalocsai érsekség viszonyának értelmezése körül a 19. század derekán (1848-1866) „Mater et magistra”** (Szerkesztette: Hegedűs András – Csongor Edina) Esztergom, 2004. 175-182.o.
3. **Forradalmak után, konszolidáció előtt: katolikus autonómia-koncepció egy fővárosi ferences plébániáról 1920-ból** in: A ferences lelkiség hatása az újkori Közép-Európa történetére és kultúrájára. (Szerkesztette: Öze Sándor és Medgyesy-Schmikli Norbert). PPKE BTK - METEM, Piliscsaba - Budapest, 2005. I. kötet, 375-382.o.
4. **Egy meg nem valósult idea** in: Deák Ferenc és a polgári átalakulás Magyarországon (Szerkesztette: Balogh Elemér- Sarnyai Csaba Máté) A Polay Elemér Alapítvány Könyvtára 1. Szeged, 2004. 177-186.o.
5. **Deák Ferenc és a katolikus önkormányzat megvalósításának nehézségei** in: „A hatalom csak eszköz, végcél a népek boldogítása.” Deák Ferenc tanulmányok. /szerk.:Fazekas Csaba/ Miskolc, MTA Miskolci Területi Bizottsága, Miskolc, 2007. (megjelenés alatt)
6. **„...legszentebb kötelességemnek tartom, úgy nyilatkozni, mint átgondolt okok szülte meggyőződéseim parancsolja...”** (Szép Ferenc szabadkai káplán véleménye az egyház helyzetéről 1848-ban) in: Szép Ferenc Emlékkönyv Szabadka, Szerbia, 2007.

Folyóiratban

1. **Giesswein Sándor katolikus autonómia-értelmezése a századfordulón** in: Kút II. évf. 2003. 3-4. szám 50-59.o.
2. **„...de minden körülmények között meg lesz az a megnyugtató vigasztalásunk, hogy a dolog nem rajtunk múlt.** (Prohászka Ottokár és Gisswein Sándor katolikus autonómia értelmezésének összehasonlító elemzése) in: Belvedere Szeged, 2007. (Megjelenés alatt)

3. **A magyarországi és erdélyi katolikus autonómia-irányzatok összehasonlítása** 1868-71. Magyar Egyháztörténeti Vázlatok Budapest, (közlés alatt)

4. „*Mire jó az önmaga felett rendelkező nép, ha nincs alávetve Istennek?*”(A vallás szerepe Alexis de Tocqueville társadalomképében) in: Studia Religiosa 2. Szeged 2007. (Megjelenés alatt)

Konferencia előadások

1. **Giesswein Sándor katolikus autonómia-értelmezése a századfordulón** Fiatál Egyháztörténészek Konferenciája (Budapest, 2003. október 28.)

2. **Deák és a katolikus autonómia-probléma** Deák Ferenc és a polgári átalakulás Magyarországon (Szeged, 2003. november 4.)

3. **Szép Ferenc véleménye az egyház helyzetéről 1848-ban** előadás Szép Ferenc Emléknap Konferencia (Szabadka, Szerbia 2006. szeptember 10.)

A kutatás elsődleges feladata volt, hogy az adott *korszak* szellemi, egyházi és politikatörténeti *kontextusában* vizsgálja a jelzett problémát. Ezzel - szándéka szerint - historikusabb, s így a történelmi valósághoz inkább közelítő megvilágításba kívánta helyezni a lassan százötven éve megkerült vagy aktuálpolitikai érdekeknek megfelelően értelmezett témát. Az *autonómia-probléma* kiemelésére azért volt szükség, mert ez az a találkozási pont, melyben a katolikus egyház és az államhatalom prominensei közti bonyolult kapcsolatrendszer nézetünk szerint jól megragadható volt.

Kutatási szempontjából egyaránt hasznosnak és eredményesnek tartom az Országos Kutatási Alap támogatásával eltelt időszakot, amely alatt a téma feldolgozásának egy része tanulmányként is megjelent. Hasonlóan fontos, hogy az ösztöndíj ideje alatt több, köztük külföldi, szakmai konferencián is részt vehettem. Az ösztöndíj segítségével sikerült korábbi kutatómunkámat kiterjeszteni, s részben e téma kutatásában kitűzött céljaimat megvalósítani.

A pályázat benyújtásakor a fő cél az volt, hogy folytatva a PhD. értekezésem fő témáját, előkészítsek egy kötetet és az egyetemi oktatói-kutatói habilitációt. Ez utóbbi beterjesztése várhatóan még ez évben megtörténik a Pécsi Tudományegyetemen. A munka kötet formájában előreláthatólag a Magyar Egyháztörténeti Munkaközösség Kiadói Alapítvány kiadásában lát majd napvilágot 2008-ben. E mellett a kutatás témájával kapcsolatban a pályázati periódusban 10 tanulmányt publikáltam, illetve van közlés alatt, közöttük kettőt külföldön és 3 konferencia előadást tartottam, ebből egyet a határon túl.